

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
 माननीय न्यायाधीश श्री सुष्मालता माथेमा
 माननीय न्यायाधीश श्री हरिप्रसाद फुयाल

फैसला

०७५-CL-०५७६

मुद्दा:- लेनदेन।

काठमाडौं जिल्ला, का.म.न.पा. वडा नं.१२ स्थित भन्सार मार्ग, टेकु
 काठमाडौंमा कार्यालय रहेको पचली बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि. को पुनरावेदक
 सञ्चालक समितिबाट अछित्यारप्राप्त प्रबन्धक पदमा कार्यरत काठमाडौं जिल्ला, वादी
 का.म.न.पा. वडा नं.१० मा बस्ने भरतवहादुर प्रधान १

विरुद्ध

सर्वज्ञमान मल्लको नाती दुर्गेशमान मल्लको छोरा काठमाडौं जिल्ला, प्रत्यर्थी
 का.म.न.पा. वडा नं.१ बस्ने रविन्द्रमान मल्ल १ प्रतिवादी

सुरु फैसला गर्ने :-

माननीय जिल्ला न्यायाधीश श्री प्रकाश खरेल
 काठमाडौं जिल्ला अदालत

फैसला मिति :-

२०७२।१२।२४

पुनरावेदन फैसला गर्ने :-

माननीय न्यायाधीश श्री रेवन्तवहादुर कुँवर
 माननीय न्यायाधीश श्री बलभन्द्र बाँस्तोला
 उच्च अदालत पाटन

फैसला मिति :-

२०७४।९।४

न्याय प्रशासन ऐन, २०७३ को दफा ९ बमोजिम यस अदालतमा पुनरावेदन पर्न
 आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र ठहर यसप्रकार छ:-

तथ्य खण्ड

- विपक्षी रविन्द्रमान मल्लले फिरादी संस्थाबाट मिति २०६१।६।४ मा
 रु.१०,००,०००।-, मिति २०६२।३।३ मा रु.७,९८,०००।-, मिति
 २०६२।३।३ मा रु.१०,५०,०००।- र मिति २०६२।४।४ मा

लूप

f.f.

रु.१०,००,०००। - गरी जम्मा रु.३८,४८,०००। - होटल माउन्टेन सज्चालन गर्न भनी कर्जा लिनु भएको र मिति २०६२।४।५ मा आफ्नो नाउँमा दर्ता रहेको काठमाडौं जिल्ला, का.म.न.पा. वडा नं.१ को कित्ता नं.२८६९ को क्षे.फ.०-०-१-१ र कि.नं.२८६२ को क्षे.फ.०-०-१-१ घरजग्गा संस्थाको नाममा धितो राखी दिनु भएको थियो। संस्थाले मिति २०७१।४।२१ सम्म निजबाट साँवा, ब्याज र हर्जानासमेत गरी रु.९२,७२,१०३। - असुल गर्नुपर्ने थियो। बारम्बार कर्जा चुक्ता गर्न ताकेता गर्दा पनि कर्जा असुल हुन नसकेपछि विपक्षीले यस संस्थामा राखेको धितो लिलाम बिक्री गरी संस्थाले आफ्नो लेना असुल गर्ने गरी लिलाम सूचना प्रकाशित गरेकोमा कोही पनि लिलाम सकार गर्न नआएपछि संस्था आफैले रु.१६,९४,७२०। - मा सकार गरेको थियो। बाँकी रहेको कर्जा तिर्न मिति २०७२।३।१६ मा क्रण तिर्न आउने सूचना प्रकाशित गर्दा समेत विपक्षीले कुनै सम्पर्क नराख्नु भएको हुँदा बाँकी रहेको कर्जा रकम रु.७५,७७,३८३। - र मिति २०७१।४।२१ देखि २०७२।३।२३ सम्मको ब्याज रु.१३,९५,०६९.४३ गरी जम्मा रु.८९,७२,४५२.४३। - (उनानब्बे लाख बहतर हजार चार सय बाउन्न रूपैया त्रिचालिस पैसा) फैसला कार्यान्वयन नहुँदासम्मको कानून बमोजिमको ब्याज समेत दिलाईभराई पाउँ भन्नेसमेत व्योहोराको वादीको फिरादपत्र।

२. मैले विपक्षीसँग कर्जा लिए पश्चात मिति २०७१।१०।३० सम्ममा साँवा रु.१८,५८,७२१। - र ब्याज वापत रु.४४,९६,४९४। - बुझाई जम्मा रु.६३,५५,१७५। - चुक्ता गरी विपक्षीलाई जम्मा रु.१३,४०,८२५। - मात्र तिर्न बाँकी कर्जा चुक्ता भइसकेको छ। विपक्षी संस्थाले कर्जा भन्दा बढी रकम असुल गरिसकेको अवस्थामा साँवा ब्याज भन्दै कानून विपरीत माग दावी गरिएको प्रस्तुत फिराद खारज गरी पाउँ भन्नेसमेत व्योहोराको प्रतिवादी रविन्द्रमान मल्लको प्रतिउत्तरपत्र।
 ३. साँवा रु.३८,४८,०००। - को साँवा ब्याज वापतको रकम वादीले प्रतिवादीबाट असुल गरी सकेको हुँदा लिखत बमोजिमको ब्याज जरिवाना समेतको रकम वादीलाई प्रतिवादीबाट भराई दिनु परेन। असुल उपर गर्न बाँकी रु.७५,७७,३८३। - र सोको
- f.f.

- ४.
- ब्याज रु. १३,९५,०६९। ४३ पैसा समेत भराई पाउँ भन्ने वादी दावी पुग्न सक्दैन भन्ने काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट मिति २०७२। १२। २४ मा भएको फैसला।
५. यस सहकारी संस्थाले नेपाल सरकार तथा नियमनकारी निकाय सहकारी विभागले तोकिदिए अनुसार कारोबारको हिसाब किताब दोहोरो सेस्ता प्रणालीमा आधारित गरी राख्दै आएको छ। पेश गरिएको सक्तल हिसाब स्टेटमेण्टलाई विश्लेषण नगरी साँवा बराबर ब्याज तिरेको उल्लेख गरी असम्बन्धित कानूनको प्रयोग गरी यस संस्थाको माग दावीलाई खारेज गरी भएको फैसला त्रुटिपूर्ण छ। यस सहकारी संस्थाका ऋणी रविन्द्रमान मल्लसँग २० प्रतिशत ब्याज लिने गरी सहमति भै कर्जा लगानी गरे अनुसार सहकारी ऐन नियम र ऋणीले कर्जाको सुविधा लिंदा सहमत भएको ब्याजदर समेतलाई विश्लेषण तथा विचार नगरी मुलुकी ऐन, लेनदेन व्यवहारको महल अनुसार भएको फैसला त्रुटिपूर्ण छ। अतः सुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट यस पचली बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्थालाई हराई गरिएको फैसला त्रुटिपूर्ण हुँदा उक्त फैसला बदर गरी फिराद मागदावी अनुसार रकम दिलाई पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको वादीको पुनरावेदनपत्र।
६. यसमा पुनरावेदक पचली बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लिमिटेड र ऋणी रविन्द्रमान मल्ल बीच भएको तमसुकमा र सुरु जिल्ला अदालतको फैसलामा उल्लेखित सावा एवं ब्याजको रकम फरक पर्न गएको अवस्थामा सुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट भएको फैसला विचारणीय देखिंदा छलफलको निम्ति अ.बं. २०२ नं. को प्रयोजनार्थ उच्च अदालत नियमावली, २०७३ को नियम ६४ बमोजिम प्रत्यर्थीका नाउँमा सूचना म्याद जारी गरी झिकाई हाजिर भए वा अवधि नाघे पनि नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने उच्च अदालत पाटनबाट मिति २०७३। १२। ८ मा भएको आदेश।
७. एकपटक मेरो सम्पत्ति लिलाम गरी लगिसकेपछि पुनः अदालतमा प्रवेश गर्ने हक्कैया विपक्षीलाई छैन। विपक्षीले रु. ३,५३,००५। -बढी नै रकम लगिसकेको हुँदा विपक्षीको पुनरावेदन जिकिर खारेज गरी सुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतको फैसला सदर गरी पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादीको लिखित जवाफ।
८. प्रतिवादीलाई जम्मा रु. ३८,४८,०००। - होटल माउन्टेन सञ्चालन गर्न भनी कर्जा लगानी भएकोमा प्रतिवादीले वादीलाई आफूले लिएको साँवा ब्याज गरी रु. ६३,५५,१७५। - बुझाएको जिकिर लिई प्रतिउत्तर फिराएको र उक्त कुरा मिसिल
- ५.

६८

संलग्न Statement of Account बाट समेत पुष्टि भएको छ। प्रतिवादीको धितो संरक्षणमा रहेको जग्गा वादीले रु. १६,९४,७२०।- मा लिलाम स्वीकार गरी सकेको अवस्थामा प्रतिवादीले वादीलाई रु. ८०,४९,८९५।- बुझाई सकेको भन्ने देखियो। साँवा र सोको सयकडा दशले दश बर्षको ब्याज समेत प्रतिवादीबाट वादीले असुल गरी सकेको अवस्था देखिएकोले साँवा रु. ३८,४८,०००।- को साँवा ब्याज वापतको रकम वादीले प्रतिवादीबाट असुल गरी सकेको हुँदा वादी दावी पुग्न नसक्ने ठहन्याई सुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट भएको फैसला मिलेकै देखिंदा सदर हुने ठहर्छ। वादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन भन्नेसमेत व्यहोराको उच्च अदालत पाटनबाट मिति २०७४।९।४ मा भएको फैसला।

- d. प्रतिवादीले सहकारी संस्था ऐन, २०४८ अनुसार दर्ता भै सञ्चालनमा रहेको पचलि बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि. बाट सहकारी संस्थाको नियम अनुसार लिएको कर्जाको २० प्रतिशतका दरले ब्याज तिर्ने र पाकेको ब्याज तथा साँवा निर्धारित समयमा तिर्न नसके हर्जना समेत तिर्न मञ्जुर छु भनी कर्जा तमसुक गरी, लिखतहरु गरी सहिछाप गरी कर्जा तिर्ने समय तालिका र ब्याज तथा अन्य कुरामा संस्थासँग सहमति गरी पटक-पटक गरी कर्जा लिई कारोबार गर्नु भएको हो। सहकारी संस्थाले कर्जा दिंदा शर्त गरी दिन सक्ने र सोही शर्त अनुसार ब्याज हिसाब गरी असुली गर्न सक्ने, धितो राखी दिएको कर्जामा ऋणीले कर्जा समयमा नतिरेका कारण धितो लिलाम गर्दा समेत संस्थाको सम्पूर्ण लेना रकम असुली नभएमा सोही कर्जा दिंदाको शर्तअनुसार नै हिसाब गरी बाँकीमा ऋणीका अन्य जाय जेथाबाट कानून बमोजिम असुल उपर गर्ने अधिकारमा आघात हुने गरी सुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट फैसला गर्दा यस सहकारी संस्थाले उपलब्ध गराएको खाता स्टेटमेण्ट तर्फ कुनै विवेचना र विश्लेषण नगरी सहकारी संस्थाबाट श-सर्त ऋणीले लिएको कर्जा रकम ऋणीले गरेको शर्त अनुसार पाकेको ब्याज हिसाब गरी आएको हिसाबलाई मात्र लेनदेनमा फिराद गर्दा मुलुकी ऐन लेनदेन व्यवहारको ६ नं. फिरादमा उल्लेख भएकै कारणले, सहकारी ऐन, २०४८, सहकारी नियमावली-२०४९ अनुसार भए गरेको ब्याजको हिसाब किताब, असुलीका काम कारबाही तथा प्रक्रिया, मुद्दा पर्नु भन्दा अगाडिको ऋणीले स्वीकार गरेको शर्त बन्देज अनुसारको ब्याजको हिसाब समेत १० प्रतिशत ब्याज नै हुन्छ भनी
- ६९

६८.

मुलुकी ऐन, लेनदेन व्यवहारको ६ नं. को प्रावधानलाई मात्र समाई गरिएको फैसला र सोही सुरु फैसलालाई सदर गर्ने गरी उच्च अदालतको फैसला सहकारी ऐनको मक्सदलाई सहकारी संस्थाको मुद्दामा अनदेखा गरी गरिएको फैसला कानूनी रूपमा त्रुटिपूर्ण छ। यस सहकारी संस्थामा ऋणी प्रतिवादीले कर्जा लिंदा गरिदिनु भएको लिखत साविक मुलुकी ऐन, २०२० को अ.बं. २४ नं., नं., मुलुकी देवानी कार्यविधि (संहिता) ऐन, २०७४ को दफा ४४, सहकारी ऐन र नियमावली बमोजिम कानून सम्मतनै भएको हुँदा उक्त लिखतमा विपक्षी प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ३४ बमोजिम विवन्दित हुने हुँदा सुरु अदालत काठमाडौं जिल्ला अदालत तथा उच्च अदालत पाटनले गरेको फैसला बदर गरी निबेदकको फिराद तथा पुनरावेदन जिकीर बमोजिम हुने गरी ईन्साफ पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको पचली बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि. ले यस अदालतमा पेश गरेको पुनरावेदनपत्र।

९. यसमा सहकारी ऐन, २०४८ को दफा ३९ बमोजिम प्रवाह भएको कर्जामा कर्जाको लिखित बमोजिमको व्याजको दर आकर्षित हुने हो वा त्यस्तो कर्जाको व्याज सम्बन्धमा मुलुकी ऐन, लेनदेन व्यवहारको ४ र ६ नं. आकर्षित हुने हो भन्ने व्याख्याको विषय मा उच्च अदालतको फैसलामा यथोचित व्याख्या नगरिएको कारण गम्भीर कानूनी त्रुटीको विषय समावेश भएको हुँदा न्याय प्रशासन ऐन, २०७३ को दफा १२(१) को (क) बमोजिम अनुमति प्रदान गरिएको छ। नियमानुसार पेश गर्नु भन्नेसमेत व्यहोराको यस अदालतबाट मिति २०७५।८।१८ मा भएको आदेश।
 १०. विपक्षी वादीले आफू कानूनी व्यक्तिको हैसियतमा सामान्य कानून मुलुकी ऐन लेनदेन व्यवहारको ३, ६ नं. को दावी लिई फिराद गरेको हो भने निजले फिराद पत्रमा मिति २०६१।६।४ गतेको तमसुक बमोजिमको रु.१०,००,०००।-१, २०६२।३।३ मा रु.७,९८,०००।- र १०,५०,०००। र मिति २०६२।४।४ मा रु.१०,००,०००।- गरी जम्मा रु.३८,४८,०००।- साँवा रकमको दावी लिई मुलुकी ऐन लेनदेन व्यवहारको ३ नं. अनुसार १० वर्षको हदम्यादलाई टेकेर मिति २०७२।३।२४ मा मात्र फिराद पत्र दायर भएको छ। फिराद दावीमा लेनदेन व्यवहारको ६ नं.को दावी गरिएको छ। मुलुकी ऐनको लेनदेन व्यवहारको ३, ६, नं.को दावी लिई अदालत प्रवेश गर्नेलाई सोही ऐनको कानूनी व्यवस्थाबाट मात्र
- ६९.

J.

उपचार प्राप्त हुने हुँदा सम्मानित अदालतबाट सयकडा १० प्रतिशत भन्दा बढी व्याज भराउन नमिल्ने भएको र यी वादीले आफ्नो दावी, जिकिरमा व्याजको व्याज, हर्जना र अन्य रकम समेत भराई पाउँ भनी दावी गरेको भएपनि मुलुकी ऐन लेनदेन व्यवहारको ६ नं. ले व्याजको व्याज, हर्जना र अन्य रकम भराउन पाउने व्यवस्था नगरेको, नरहेको अवस्थामा वादीको साँचा रु. ३८,४८,०००।- कर्जाको समयावधी हाल १० वर्ष नाधि सकेकोले सो को दोब्बर रु. ७६,९८,०००।- मात्र म बाट वादीले भराई लिन पाउनेमा वादीले मेरो घर जग्गा लिलामबाट रु. १६,९४,७२०।- र विभिन्न मितिमा मैले बुझाएको रकमको वादीले फिराद साथ पेश गरेको Statement of Account मा उल्लेखित रु. ६३,५५,१७५।- गरी रु. ८०,४९,८९५।- बुझाई सकेकोले वादीले म बाट बढी लिएको रकम रु. ३,५१,८९५।- अक्षरूपी तीन लाख एकाउन्न हजार आठ सय पन्चानव्वे रुपैयाँ मुलुकी ऐन लेनदेन व्यवहारको ६ नं. बमोजिम मैले फिर्ता पाउने भएकोले फिर्ता दिलाई पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रतिवादी रविन्द्रमान मल्लले यस अदालतमा पेश गरेको लिखित प्रतिवाद।

ठहर खण्ड

११. यसमा काठमाडौं जिल्ला अदालतको साँचा रु. ३८,४८,०००।- को साँचा व्याज ब्राप्तको रकम वादीले प्रतिवादीबाट असुल गरी सकेको हुँदा लिखत बमोजिमको व्याज जरिवाना समेतको रकम वादीलाई प्रतिवादीबाट भराई दिनु परेन। असुल उपर गर्न बाँकी रु. ७५,७७,३८।।- र सोको व्याज रु. १३,९५,०६।।४३ पैसा समेत भराई पाउँ भन्ने वादी दावी पुग्न सक्दैन भन्ने फैसलामा चित्त नबुझी वादीले उच्च अदालत पाटनमा गरेको पुनरावेदन उपर उक्त पुनरावेदन अदालतले जिल्ला अदालतको फैसला सदर गरेकोमा यस अदालतमा मुद्दा दोहोन्याई पाउँको निवेदन परेकोमा मिति २०७५।।८।।१८ मा सहकारी ऐन, २०४८ को दफा ३९ बमोजिम प्रवाह भएको कर्जामा कर्जाको लिखित बमोजिमको व्याजको दर आकर्षित हुने हो वा त्यस्तो कर्जाको व्याज सम्बन्धमा मुलुकी ऐन, लेनदेन व्यवहारको ४ र ६ नं. आकर्षित हुने हो भन्ने व्याख्याको विषय मा उच्च अदालतको फैसलामा यथोचित व्याख्या नगरिएको कारण गम्भीर कानूनी त्रुटीको विषय समावेश भएको भन्ने आधारमा अनुमतिको निस्सा प्राप्त
- J.

गरी प्रस्तुत मुद्दा इजलास समक्ष पेश भएको निवेदनमा निर्णय प्रयोजनको लागी प्रस्तुत मुद्दाको मिसिल संलग्न कागजात अध्ययन गरियो।

१२. पुनरावेदक पचली बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्थाको तर्फबाट रहनु भएका विद्वान अधिवक्ता श्री छविलाल घिमिरेले सहकारी संस्थाले उपलब्ध गराएको खाता स्टेटमेण्ट तर्फ कुनै विवेचना र विश्लेषण नगरी सहकारी संस्थाबाट श-सर्त ऋणीले लिएको कर्जा रकम ऋणीले गरेको शर्त अनुसार पाकेको ब्याज हिसाब गरी आएको हिसाबलाई मात्र लेनदेनमा फिराद गर्दा मुलुकी ऐन लेनदेन व्यवहारको ६ नं. फिरादमा उल्लेख भएकै कारणले ब्याजको हिसाब १० प्रतिशत ब्याज नै हुन्छ भनी गरिएको फैसला र सोही सुरु फैसलालाई सदर गर्ने गरी उच्च अदालतको फैसला कानूनी रूपमा त्रुटिपूर्ण छ भनी आफ्नो बहस प्रस्तुत गर्नुभयो।

१३. प्रतिवादी रविन्द्रमान मल्लको तर्फबाट रहनु भएका विद्वान अधिवक्ता श्री रमेश सापकोटाले साँवा रु. ३८,४८,०००।- र सो को दोब्बर रु. ७६,९८,०००।- म बाट वादीले भराई लिन पाउनेमा मेरो घर जग्गा लिलामबाट रु. १६,९४,७२०।- र विभिन्न मितिमा मैले बुझाएको रकमको फिराद साथ पेश गरेको Statement of Account मा उल्लेखित रु. ६३,५५,१७५।- गरी रु. ८०,४९,८९५।- बुझाई सकेकोले निज प्रतिवादीले कुनै थप रकम दिन बाँकी नरहेको अवस्थामा सुरु जिल्ला अदालतले गरेको फैसला सदर गरी उच्च अदालत पाटनबाट भएको फैसला सदर गरी पाउँ भनी आफ्नो बहस प्रस्तुत गर्नुभयो।

१४. प्रस्तुत मुद्दाको मिसिल अध्ययन गरी वादी तथा प्रतिवादीको तर्फबाट विद्वान अधिवक्ताहरूको बहस समेत सुनी विचार गर्दा निम्न विषयहरूमा निर्णय गर्नुपर्ने देखियो:-
क. प्रतिवादीले फिरादी सहकारी संस्थासँग लिएको जम्मा ऋण कर्जा र बुझाएको रकम के कति हो?

ख. सहकारी संस्थाले ऋण दिदा असुल गर्ने ब्याज के कति प्रतिशत हुने हो?

ग. सहकारी संस्थाले ऋण दिदा ऋण वापतको धितो के कति र कुन प्रक्रिया पूरा गरी राख्नु पर्ने हो?

घ. सहकारी संस्थाले राखेको धितो ऋण रकम असुली नभए के कस्तो कानूनी प्रक्रिया अवलम्बन गरी उक्त ऋण असुल उपर गर्नुपर्ने हो?

(Signature)

ड. उच्च अदालत पाटनबाट भएको फैसला मिलेको छ वा छैन?

१५. प्रस्तुत मुद्दामा यस अदालतबाट मिति २०७५।८।१८ मा मुद्दा दोहोन्याई पाउँ भन्ने अनुमति प्रदान गर्दा सहकारी ऐन, २०४८ को दफा ३९ बमोजिम प्रवाह भएको कर्जामा लिखित बमोजिमको व्याजदर आकर्षित हुने हो वा उक्त कर्जाको व्याज मुलुकी ऐन, लेनदेन व्यवहारको ३ र ६ नं. बमोजिम हुने हो भन्ने व्याख्याको प्रश्न उठाई पेश भएको प्रस्तुत मुद्दामा यस मुद्दाको प्रतिवादी श्री रविन्द्रमान मल्लले फिरादी सहकारी संस्थाबाट के कति रकम कर्जा लिएका हुन र के कति रकम बुझाएका हुन भन्ने एकिन गर्नुपर्ने देखियो। प्रतिवादीले फिरादी सहकारी संस्थासँग लिएको कर्जा रकमका सम्बन्धमा हेदा मिति २०६१।६।४ मा रु.१०,००,०००।-, मिति २०६२।३।३ मा रु.१०,५०,०००।-, मिति २०६२।३।३ मा रु.७,९८,०००।- र मिति २०६२।४।४ मा रु.१०,००,०००।- लिएको र जम्मा साँवा रकम रु.३८,४८,०००।- भएकोमा वादी प्रतिवादी बिच विवाद रहेको देखिएन। सहकारी संस्था र ऋणीका बिचमा भएका विभिन्न मितिका लिखितमा व्याज १७ प्रतिशत र १६ प्रतिशत उल्लेख भएता पनि सहकारी संस्थाको Statement of Account मा २० प्रतिशतका दरले व्याजको हिसाब गरेको देखियो। प्रतिवादीले काढमाडौं जिल्ला अदालतमा पेश गरेको प्रतिउत्तरपत्रमा संलग्न भएको सहकारी संस्थाको Statement of Account हेदा प्रतिवादीले सहकारी संस्थालाई साँवा र व्याज समेत बुझाएको भन्ने देखिएको र उक्त रकम साँवामा रु.१८,५८,१२८।- र व्याज बापत रु.४४,९६,४५५।- गरी जम्मा रु.६३,५४,५८३।- चुक्ता भएको भन्ने देखियो। फिरादी तथा पुनरावेदक पचली बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्थाले सहकारीले उपलब्ध गराएको खाता स्टेटमेन्टको विवेचना र विश्लेषण नगरेको र ऋणीको खाता स्टेटमेन्ट अनुसार भुक्तानी भयो नभनेको रकमलाई भुक्तानी भै सकेको मानेको भन्ने जिकिर तर्फ हेदा, ऋणीले पेश गरेको Statement of Account (printed Date २०७१/४/१८) मा Pachali Multipurpose Co-operatives Ltd; Teku-12, Bhansarmarga, Kathmandu, Tel No ०१-४२४५४८२ भन्ने उल्लेख भएकोमा उक्त Statement of Account लाई उक्त सहकारी संस्थाको होईन वा फर्जी हो भनी दावी जिकिर लिएको समेत नदेखिँदा उक्त Statement of Account भएको विवरणलाई अन्यथा मान्नु पर्ने देखिएन।

उक्त साँवा र व्याज बाहेक फिरादी सहकारी संस्थाले प्रतिवादीको धितो राखेको कित्ता नं.२८६१ को क्षे.फ.०-०-१-१ र कि.नं.२८६२ को क्षे.फ.०-०-१-० घरजगगालाई मिति २०७१।०३।१३ मा लिलामको सुचना निकाली सहकारी संस्थाले मुल्याङ्कनको डिस्ट्रेस भ्याल्यु रु.१६,९४,७२०।- मुल्याङ्कन गरी मिति २०७१।०५।११ मा उक्त घर जगगा सहकारी संस्थाले नै सकार गरी दुवै तर्फबाट जम्मा (रु. ६३,५४,५८३+१६,९४,७२०।-) असुल उपर गरि सकेको देखियो। सहकारी संस्थाले क्रहीसँग लिखतमा उल्लेख भएको भन्दा बढी अर्थात् २० प्रतिशतका दरले व्याज असुल गरेको र क्रहीले तिरेको साँवा तथा व्याजको हिसाब नगरी एकतर्फी रूपमा साँवामा व्याज थपेको र व्याजमा समेत व्याज र हर्जना लगाई हिसाब गरेको देखियो।

१६. अब सहकारी संस्थाहरूले क्रहीलाई क्रहण दिँदा असुल उपर गर्ने व्याज के कति प्रतिशत हो भन्ने हेर्नुपर्ने देखियो। प्रस्तुत विवादमा रहेको सहकारी संस्था सहकारी ऐन, २०४८ र सहकारी नियमावली, २०४९ बमोजिम दर्ता भई संचालनमा रहेको देखिन्छ। सहकारी ऐन, २०४८ को दफा २६(१)^१ बमोजिम सहकारी संस्थाद्वारा सम्बन्धित सदस्यहरूलाई कर्जा उपलब्ध गराउन सक्ने देखिन्छ। सोहि ऐनको दफा २६(२)^२ अनुसार सहकारी सदस्यहरूमा सिमित रही निक्षेप स्वीकार गर्ने र कर्जा दिने लगायतका बैड्झिङ पद्धतिका कारोबार समेत गर्न सक्ने देखिन्छ। यद्यपी उक्त ऐनमा सहकारी सदस्यहरूबाट निक्षेप लिँदा र क्रहण दिँदा के कति व्याज लिने दिने भन्ने सम्बन्धमा ऐन तथा नियमावली मौन रहेको देखिन्छ।

सहकारी कानूनमा व्याजको बारेमा मौनता देखिय तापनि दफा ३९^३ मा कर्जाको बाँकी बक्यौता असुल उपर गर्न सक्ने अधिकार सहकारी संस्थालाई प्रदान गरेको देखिन्छ। सहकारी नियमावली, २०४९ को नियम २५^४ले कर्जा असुल उपर गर्ने

^१. सहकारी ऐन, २०४८, दफा २६(१), "संस्था वा संघले आपना सदस्यहरूबाट बचत निक्षेप स्वीकार गर्ने र आपना सदस्यहरूलाई कर्जा दिन सक्नेछ"

^२. सहकारी ऐन, २०४८, दफा २६(२), "संस्था वा संघले उपदफा (१) मा उल्लिखित कारोबार आहेक आपना सदस्यहरू भित्र मात्र सिमित रहने गरी निक्षेप स्वीकार गर्ने र कर्जा दिने लगायतका अन्य बैड्झिङ कारोबार गर्न नेपाल राट्र बैंकको पूर्व स्वीकृति लिनु पर्नेछ। यस्ता संस्था वा संघले नेपाल राट्र बैंकले तोकेको शर्त तथा दिएको निर्देशन पालन गर्नुपर्नेछ"

^३. सहकारी ऐन, २०४८, दफा ३९, "कुनै व्यक्तिले संस्था वा संघयाट प्राप्त गरेको ऋण वा संस्था वा संघलाई तिर्नुपर्ने बाँकी बक्यौता, संस्था वा संघको हिनामिना गरेको सम्पत्तिको विरो र सो रकमहरूमा लागेको व्याज समेत संस्था वा संघले आफै वा संस्था वा संघको निक्षिप्तरसमा रजिस्टरले निजको जाय जेयाबाट तोकिए बमोजिमको कार्यविधि अपनाई लिलाम विक्री गरी असुल उपर गर्नुपर्ने व्यक्तिको जायजेया

^४. सहकारी नियमावली, २०४९, नियम २५, "(१) ऐनको दफा ३९ बमोजिम संस्था वा संघको बाँकी बक्यौता असुल उपर गर्नुपर्ने व्यक्तिको जायजेया लिलाम विक्री गरी असुल उपर गर्ना संस्था वा संघले आफै वा संस्था वा संघको निक्षिप्तरसमा रजिस्टरले देहाय बमोजिमको कार्यविधि अपनाउनु पर्नेछ।"

५६

कार्यविधि निर्धारण गरेको देखिन्छ। त्यस्तै नियम २७(१)^४ ले असुल उपर हुन नसकेको रकम अन्य जाय जेथावाट असुल उपर गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको पाईन्छ। प्रस्तुत मुद्दामा सहकारी अर्थात् सहकार्य गर्ने उस्तै उद्देश्य र हैसियत भएका व्यक्तिहरूले एक आपसमा आर्थिक परनिर्भरतालाई सुलझाउन संस्था स्थापना गरी सो संस्थावाट कुनै एक सदस्यलाई होटल संचालन गर्न ऋण रकम दिएको देखिन्छ। उक्त सहकारीबाट ऋणीलाई ऋण दिने प्रयोजनको लागी लिखत गर्दा कतिपय लिखतमा १७ प्रतिशत र कतिपयमा १६ प्रतिशत व्याज उल्लेख गरेको भएता पनि सहकारीको Statement of Account मा २० प्रतिशतका दरले व्याज हिसाब गरेको देखिँदा प्रस्तुत मुद्दाको प्रयोजनको लागि Statement of Account मा उल्लेख भएको व्याज अर्थात् २० प्रतिशतलाई नै मान्नुपर्ने देखियो।

१७. प्रस्तुत मुद्दामा ऋणीले सहकारी संस्थावाट ऋण लिदा कि.नं.२८६१ को क्षे.फ.०-०-१-१ र कि.नं.२८६२ को क्षे.फ.०-०-१-० गरि जम्मा ०-०-२-१ घर जग्गा धितो राखी विभिन्न मितिमा रु.३८,४८,०००।— ऋण लिएको र उक्त ऋण लिए वापत सहकारी संस्थालाई मिति २०६२।०४।०५ मा उक्त कि.नं. भएका जग्गाहरूको डिस्ट्रेस मूल्य रु.१६,९४,७२०।— उल्लेख गरी धितोमा राखेको देखिन्छ। सामान्यता प्रवाह गरिएको ऋण भन्दा बढि मुल्याङ्कन हुने सम्पत्ति धितोमा राखिनु पर्नेमा ऋण प्रवाह गर्दा नै सहकारीले त्यस विपरित धितो स्विकार गरेको देखिन्छ। यस सम्बन्धमा सहकारी नियमावली, २०४९ को नियम २५(ड) को व्यवस्थालाई हेर्दा, “धितो लिलाम

५७

(क) बौकी बक्योता तिर्न बुझाउन पर्ने ठहर भएको व्यक्तिको नाममा बाटोको म्याद बाहेक पैतिस दिनभित्र तिर्न बुझाउनु पर्ने रकम तिर्न बुझाउनु आउनु र उक्त रकम तिरी बुझाई सँको भए त्यसको प्रमाण पेश जारी गरिएकोमा उक्त म्यादभित्र तिर्न बुझाउनु पर्ने रकम तिर्न बुझाउन नयाएमा वा तिरी बुझाईसँको प्रमाण पेश नारेमा निजको नाउमा लिलाम विकी गर्ने सूचना प्रकाशित गर्नुपर्नेछ। (ख) धितो राखेको घर जग्गा-जमिन मालपोत कार्यालयबाट रोका गराईएको छैन भने रोका गर्न शाराई र्यसको प्रमाण राढ्नु पर्नेछ। (ग) धितो राखेको चल अचल सम्पत्तिको लिलाम विकीको सूचना प्रकाशित गर्नुपर्ने धितोको विवरण, निजले बुझाउनु पर्ने सौचा, व्याज र हर्जानाको रकम समेत उल्लेख गरी सूचना प्रकाशित गरेको मिलिले चल सम्पत्ति भए पन्च दिनभित्र र अचल सम्पत्ति भए पैतीस दिनभित्र लिलाम विकी गरी सौचा व्याज र हर्जानाको रकम असुल उपर गरिने बारेको सूचना स्थानीय गाउँ विकास समिति वा नगरपालिका र सर्वजनिक स्थानमा टाई गरी स्थानीय वा राष्ट्रियस्तरको कुनै एक पत्रपत्रिकामा प्रकाशित गर्नुपर्नेछ। (घ) लिलाम विकी गर्दा कार्यालय खुल्ने समयदेखि धूर गरी बन्द हुने समय भन्दा एक धण्टा अगाडि समाप्त गर्नु पर्नेछ। लिलाम विकी हुने भनी तोकिएको दिन विदा पर्न गएमा र्यसको भोजिपल्ट सोहि स्थान र समयमा लिलाम विकी गर्नुपर्नेछ। (ङ) धितो लिलाम विकी गर्दा लिलाम गरिने चल अचल सम्पत्तिको पंचकृति भोल कायम गरी सोहि रकमबाट डौँक बढावढ गरी शुरु गर्नुपर्नेछ। डौँक बोल उपस्थित भई डौँक बढावढ गर्ने व्यक्तिहरूमध्ये सबै भन्दा बढी डौँक बोले व्यक्तिको नाममा लिलाम विकी स्वीकृति गर्नुपर्नेछ। (च) डौँक बोल शुरु गरी बढावढ गर्नेले डौँक अंक बोलेपछि विनियमले तोके व्यक्तिहरूको डौँचाको फारमना निजले बोलको अंक स्पष्ट खोली निजको सहित्यप गराउनु पर्नेछ।

^४. सहकारी नियमावली, २०४९, नियम २७(१), “धितो राखेको सम्पत्ति लिलाम विकी गर्दा आएको रकमबाट सौचा, व्याज र हर्जानाको रकम असुल उपर हुन नसकेमा बौकी बक्योता असुल उपर गर्नुपर्ने व्यक्तिको हक भोगको नेपालको जुनसुकै ठाउमा रहेको सम्पत्तिबाट एक वर्षभित्र नियम २५ को कार्यविधि अपनाई लिलाम विकी गरी असुल उपर गर्नुपर्नेछ।

६८

बिक्री गर्दा लिलाम गरिने चल अचल सम्पत्तिको पंचकृति मोल कायम गरी सोही रकमबाट डाँक बढाबढ गरी व्यक्तिहरुमध्ये सबै भन्दा बढी डाँक बोल्ने व्यक्तिको नाममा लिलाम बिक्री स्वीकृति गर्नुपर्नेछ^१ भनी उल्लेख भएको देखिन्छ। यसैगरी प्रचलित सहकारी ऐन, २०७४ को दफा ७९(१) मा, “कुनै सदस्यले सहकारी संस्थासँग गरेको ऋण समझौता वा शर्त कबुलियतको पालना नगरेमा, लिखतको भाखा भित्र ऋणको साँवा, ब्याज र हर्जना चुक्ता नगरेमा वा ऋण लिएको रकम सम्बन्धित काममा नलगाई हिनामिना गरेको देखिएमा त्यस्तो सदस्यले ऋण लिँदा राखेको धितोलाई सम्बन्धित सहकारी संस्थाले लिलाम बिक्री गरी वा अन्य कुनै व्यवस्था गरी आफ्नो साँवा, ब्याज र हर्जना असुल उपर गर्न सक्नेछ” भन्ने व्यवस्था रहेको देखिन्छ।

१८. सहकारी संस्थाले राख्ने धितो सम्बन्धी व्यवस्थाका बारेमा अन्य देशहरुको प्रावधान र अभ्यास हेर्दा, भारतको सन्दर्भमा सहकारी संस्थाहरुलाई मुलत Cooperative Societies Act, १९१२ द्वारा नियमन गरिएको पाईन्छ भने उक्त ऐन अन्तर्गत विभिन्न प्रदेशहरुको आ-आफ्नो सहकारी ऐन तथा नियम रहेको पाईन्छ। सहकारी संस्थाहरुको निम्नि एउटा छुटै मन्त्रालय; सहकारिता मन्त्रालय^२ समेत रहेको पाईन्छ। यसका साथै भारतमा एक सहकारी संस्था एउटा प्रदेशमा मात्र सिमित नभई एक भन्दा बढि प्रदेशमा सञ्चालन हुने गरेको पाईन्छ। त्यस्ता सहकारी संस्थाहरुको लागी भने छुटै ऐन, Multi State Co-operative Societies Act, २००२ जारी गरिएको देखिन्छ। भारतमा यी दुई ऐन अन्तर्गत सहकारी संस्थाहरु दर्ता भई सञ्चालन भए तापनि सहकारी संस्थाहरुको आर्थिक कारोबारहरु भने Reserve Bank of India द्वारा समय समयमा जारी हुने सर्कुलर (circular) द्वारा नियमन गर्ने गरेको पाईन्छ। Reserve Bank of India द्वारा बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने अनुमति लिई बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने सहकारी संस्थाहरुको हकमा Banking Regulation Act, १९४९ समेत आकर्षित हुने गरेको देखिन्छ। यसका साथै बैंक तथा बैंक जस्तै वित्तीय कारोबार गर्ने संस्थाहरुको हकमा सहज ऋण असुलीका लागी विशेष ऐन, Securitization and Reconstruction of Financial Assets and

^१Ministry of Cooperation was created by transferring the existing entries related to cooperation and cooperative in the business of the erstwhile Ministry of Agriculture, Cooperation and Farmers Welfare vide Cabinet Secretariat's Gazette Notification dated 6th July, 2021. The Ministry is responsible for providing a separate administrative, legal and policy framework for strengthening the cooperative movement in country retrieved from <https://www.cooperation.gov.in/ministry-cooperation>

Enforcement of Security Interest Act, २००२ (SARFESI Act 2002)^९ को व्यवस्था गरिएको पाईन्छ। उक्त ऐन अन्तर्गत बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट असुल नभएका कर्जा (non-performing assets) निश्चित कम्पनी (asset reconstruction company) द्वारा खरीद गर्ने व्यवस्था रहेको पाईन्छ भने त्यस्ता asset reconstruction company सोहि ऐन अन्तर्गत दर्ता हुने गरेको पाईन्छ^{१०}। त्यस्ता asset reconstruction company ले बैंक तथा वित्तीय संस्थामा क्रहन वापत धितो राखिएको सम्पत्तिलाई पुनर्निर्माण (reconstruction) को निम्ति उक्त सम्पत्ति आफ्नो स्वामित्वमा लिई उक्त सम्पत्ति बेच्न अथवा भाँडा (lease) मा दिन सक्छन् भने उक्त सम्पत्तिलाई सेयरमा परिणत गर्न समेत सक्ने देखिन्छ^{११}। त्यस बाहेक पनि सम्पत्ति पुनर्निर्माणको (asset reconstruction) को लागि त्यस्ता कम्पनीले अन्य थप उपायहरु अपनाउन उक्त कम्पनीलाई सो ऐनले अधिकार प्रदान गरेको देखिन्छ। यस ऐन अन्तर्गत बैंक तथा वित्तीय संस्थाले क्रहन असुल नभए धितो राखिएको सम्पत्ति, कृषिजन्य भुमी (agricultural land)^{१२} बाहेक अदालतको आदेश बिना नै उक्त सम्पत्ति आफ्नो स्वामित्वमा लिन सक्ने व्यवस्था रहेको पाईन्छ^{१३}। यसका साथै धितो राखिएको अचल सम्पत्ति क्रहन प्रदान गर्ने बैंक तथा वित्तीय संस्थाले स्वामित्वमा लिन लागेको अवस्थामा उक्त अचल सम्पत्तिको मूल्य संस्थाले लिन बाँकी रकमसँग समायोजन (adjust) गर्नुपर्ने भनी ऐनमा प्रावधान रहेको

^९. The SARFAESI Act allows banks and other financial institutions for auctioning commercial or residential properties to recover a loan when a borrower fails to repay the loan amount. It provides that banks can seize the property of a borrower without going to court except for agricultural land.

^{१०}. Securitization and Reconstruction of Financial Assets and Enforcement of Security Interest Act, 2002 (SARFESI Act 2002), Section 5. "Notwithstanding anything contained in any agreement or any other law for the time being in force, any 2 [asset reconstruction company] may acquire financial assets of any bank or financial institution...."

^{११}. Securitization and Reconstruction of Financial Assets and Enforcement of Security Interest Act, 2002 (SARFESI Act 2002), Section 3(1)(a), "(1) No [asset reconstruction company] shall commence or carry on the business of securitization or asset reconstruction without-(a) obtaining a certificate of registration granted under this section..."

^{१२}. Securitization and Reconstruction of Financial Assets and Enforcement of Security Interest Act, 2002 (SARFESI Act 2002), Section 9, "(1) Without prejudice to the provisions contained in any other law for the time being in force, an asset reconstruction company may, for the purposes of asset reconstruction, provide for any one or more of the following measures, namely:- (a) the proper management of the business of the borrower, by change in, or take over of, the management of the business of the borrower; (b) the sale or lease of a part or whole of the business of the borrower; (c) rescheduling of payment of debts payable by the borrower; (d) enforcement of security interest in accordance with the provisions of this Act; (e) settlement of dues payable by the borrower; (f) taking possession of secured assets in accordance with the provisions of this Act; (g) conversion of any portion of debt into shares of a borrower company..."

^{१३}. Securitization and Reconstruction of Financial Assets and Enforcement of Security Interest Act, 2002 (SARFESI Act 2002), Section 31(i), "(31) The provisions of this Act shall not apply to-(i) any security interest created in agricultural land;"

^{१४}. Securitization and Reconstruction of Financial Assets and Enforcement of Security Interest Act, 2002 (SARFESI Act 2002), Section 13, "(1) Notwithstanding anything contained in section 69 or section 69A of the Transfer of Property Act, 1882(4 of 1882), any security interest created in favour of any secured creditor may be enforced, without the intervention of court or tribunal, by such creditor in accordance with the provisions of this Act. (2) where any borrower, who is under a liability to a secured creditor under a security agreement, makes any default in repayment of secured debt or any instalment thereof, and his account in respect of such debt is classified by the secured creditor as non-performing asset, then the secured creditor may require the borrower by notice in writing to discharge in full his liabilities to the secured creditor within sixty days from the date of notice failing which the secured creditor shall be entitled to exercise all or any of the rights under sub-section (4)"

४६.

पाईन्छ^{११}। यसका साथै अचल सम्पत्तिको हकमा Banking Regulation Act, १९४९ मा समेत व्यवस्था रहेको पाईन्छ, जस अनुसार कुनै धितो वापत स्वामित्वमा लिईएको अचल सम्पत्ति कुनै सहकारी संस्था वा बैंक तथा वित्तीय संस्थाले आफ्नो प्रयोजनको लागि वाहेक सात वर्ष भन्दा बढि होल्ड (hold) गर्न नपाउने भनी उल्लेख गरिएको देखिन्छ^{१२}।

नेपालको सन्दर्भमा, बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०७३ मा बैंक तथा वित्तीय संस्थाले कर्जा दिँदा आफ्नो र निशेपकर्ताको हितको सुरक्षा हुने गरी कर्जा प्रवाह गर्नु पर्नेछ भनी व्यवस्था रहेको देखिन्छ^{१३}। त्यसै गरी सोहि ऐनको दफा ५७(७) मा, “यस दफा बमोजिम धितो सुरक्षणमा रहेको चल अचल सम्पत्ति लिलाम विक्री गर्दा कसैले नसकारेमा त्यस्तो सम्पत्ति बैड वा वित्तीय संस्थाले तोकिए बमोजिम आफ्नो स्वामित्वमा लिन सक्नेछ” भन्ने व्यवस्था रहेको पाईन्छ। बैड तथा वित्तीय संस्थाको ऋण असुली सम्बन्धी मुद्दाहरुको शुरू कारबाही तथा किनारा गर्नका लागि ऋण असुली न्यायाधीकरण रहेको देखिन्छ। जस सम्बन्धी छुट्टै ऐन, ऋण असुली न्यायाधीकरण सम्बन्धी ऐन, २०५८ रहेको पाईन्छ। उक्त ऐन अनुसार ऋण असुली न्यायाधीकरणले ऋणको साँवा तथा ब्याज असुल उपर गर्ने क्रममा धितो राखिएको वा नराखिएको चल अचल सम्पत्ति लिलाम वा विक्री गर्ने तथा उक्त ऋणीको जमानत दिने व्यक्तिको समेत चल अचल सम्पत्ति कब्जा वा लिलाम विक्री गर्न सक्ने भनी व्यवस्था रहेको देखिन्छ^{१४}। सहकारीको सम्बन्धमा रजिस्ट्रारले सहकारी संस्थाको बचत तथा ऋणको

४७.

^{११}. Securitization and Reconstruction of Financial Assets and Enforcement of Security Interest Act, 2002 (SARFESI Act 2002), Section 13(5B), “Where the secured creditor, referred to in sub-section (5A), is declared to be the purchaser of the immovable property at any subsequent sale, the amount of the purchase price shall be adjusted towards the amount of the claim of the secured creditor for which the auction of enforcement of security interest is taken by the secured creditor, under sub-section(4) of section 13.”

^{१२}. The Banking Regulation Act, 1949, Section 9, “Notwithstanding anything contained in section 6, no banking company shall hold any immovable property howsoever acquired, except such as is required for its own use, for any period exceeding seven years from the acquisition thereof or from the commencement of this Act, whichever is later or any extension of such period as in this section provided, and such property shall be disposed of within such period or extended period, as the case may be: Provided that the banking company may, within the period of seven years as aforesaid, deal or trade in any such property for the purpose of facilitating the disposal thereof; Provided further that the Reserve Bank may in any particular case, extend the aforesaid period of seven years by such period not exceeding five years where it is satisfied that such extension would be in the interest of the depositors of the banking company.”

^{१३}. बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०७३, दफा ५५(२), “बैड वा वित्तीय संस्थाले कर्जा दिँदा आफूलाई मान्य हुने चल अचल सम्पत्ति सुरक्षण लिई वा अन्य उचित जमानी लिई आफ्नो र निशेपकर्ताको हितको सुरक्षा हुने गरी कर्जा प्रवाह गर्नु पर्नेछ”

^{१४}. ऋण असुली न्यायाधीकरण सम्बन्धी ऐन, २०५८, दफा २५(१)(२)(क)(ख), “(१) ऋण असुली अधिकृतले न्यायाधीकरणको आदेश प्राप्त भएपछि सो आदेशमा तोकिएको न्यायाधीकरण ऋणीबाट ऋण रकम असुल उपर गरी सम्बन्धित बैड तथा वित्तीय संस्थालाई दिलाई दिनु पर्नेछ। (२) ऋण असुली अधिकृतले ऋणको साँवा तथा ब्याज रकम असुल उपर गर्ना प्रवाहित कानूनको अधिनमा रही देहायका विधि अपनाउन सक्नेछ। (३) ऋणीको धितो राखिएको वा नराखिएको अन्य चल वा अचल सम्पत्ति कब्जा वा लिलाम विक्री गर्ने, (ख) जमानत दिने व्यक्तिको चल वा अचल सम्पत्ति कब्जा वा लिलाम विक्री गर्ने.”

सन्दर्भ व्याजदर (रिफेरेन्स इन्टरेस्ट रेट) तोकन सक्ने भनी सहकारी ऐन, २०७४ मा व्यवस्था भएको देखिन्छ^{१०}। यसै सन्दर्भमा सहकारी विभागद्वारा मिति २०६८।०९।०९ मा जारी भएको सहकारी संघ/संस्था दर्ता, संचालन, लेखापरीक्षण अनुगमन तथा नियमन सम्बन्धी मापदण्ड, २०६८^{११} मा समेत कर्जामा सम दर तथा चक्रवृद्धि व्याज लगाउन पाईने छैन भन्ने व्यवस्था गरेको पाईन्छ।

अब सहकारी संस्थाहरूको व्याज दरका सम्बन्धमा हेर्दा, सहकारी संस्थाहरूको ऋण वापतको व्याज के कति हुने भन्ने सम्बन्धमा कुनै निश्चित विश्वव्यापी मापदण्ड रहेको देखिदैन। तुलनात्मक रूपमा हेर्दा पनि प्राय सहकारी संस्थाहरूको उद्देश्य, सदस्यता र प्रयोजनका आधारमा आफैले व्याज निर्धारण गरेको देखिन्छ। कतिपय देशहरूमा सम्बन्धित देशको केन्द्रिय बैडले निर्धारण गरेको व्याजदर आकर्षित हुने देखिन्छ। सहकारी समान उद्देश्य भएका मुलत न्युन आए स्तरका व्यक्तिहरूले स्वयंमा जम्मा गरेको रकमबाट एक अर्काको वित्तीय अवस्थामा सहयोग गर्न खोलिने संस्था भएका कारण त्यस्ता संस्थाले बैडले कारोबार गर्ने अनुमति प्राप्त गरी गरिएको वित्तीय लगानी वा कारोबारमा सामान्यतया बढी व्याज लिनु उपयुक्त देखिदैन। परिवर्तित कानूनी अवस्थामा सहकारी ऐन, २०७४ को दफा ५०(५) मा, “सहकारी संस्थाले प्रदान गरेको ऋणमा लाग्ने व्याजलाई मूल ऋणमा पूँजीकृत गरी सो को आधारमा व्याज लगाउन पाउने छैन” भनी व्यवस्था भएको पनि पाईन्छ। सहकारीको उद्देश्य र प्रयोजन विचार गर्दा कुनै पनि सहकारी संस्थाले आफ्ना सदस्यहरूलाई प्रचलित बैडले व्याज दर भन्दा पनि न्यून व्याजमा ऋण लगानी गर्नु उपयुक्त देखिन्छ। त्यस्तै ऋण असुली गर्दा व्याजलाई साँवामा जोड्ने फेरी व्याज लगाउने जस्ता कार्यहरू आफ्नै समूहको सदस्यलाई शोषण गर्ने प्रकृतीको हुने देखिन्छ।

^{१०}. सहकारी ऐन, २०७४, दफा ५१, ५१। रजिस्टरले देहाय व्याजदरको समितिको सिफारिसमा सहकारी संस्थाको प्रयोजनको लागि बचत तथा ऋणको सन्दर्भ व्याजदर (रिफेरेन्स इन्टरेस्ट रेट) र दफा ४१ को उपदफा (४) को कारोबारको अधिकतम सीमा तोकन सक्नेछ:- (क) रजिस्टर-संशोधक (ख) प्रतिनिधि मन्त्रालय-सदस्य (ग) प्रतिनिधि अर्थ मन्त्रालय-सदस्य (ध) प्रतिनिधि नेपाल राष्ट्र बैड- सदस्य (इ) प्रतिनिधि राष्ट्रिय सहकारी विकास बोर्ड-सदस्य (च) राष्ट्रिय सहकारी महासङ्गको अध्यक्ष वा निजले तोकेको सञ्चालक प्रतिनिधि-सदस्य (छ) प्रतिनिधि राष्ट्रिय सहकारी बैड-सदस्य (ज) महासङ्गको अध्यक्ष वा निजले तोकेको सञ्चालक एक र महासङ्गले तोकेको केन्द्रिय विधयकात सझहरूबाट चुनी जना- सदस्य (झ) उप-रजिस्टर-सहकारी विभाग- सदस्य सचिव (२) उपदफा (१) व्याजदरको सन्दर्भ व्याजदर सहकारी संस्थाका लागि निर्देशक व्याजदरको रूपमा रहनेछ।
^{११}. सहकारी संघ/संस्था दर्ता, संचालन, लेखा परीक्षण, अनुगमन तथा नियमन सम्बन्धी मापदण्ड, २०६८ (सहकारी विभागद्वारा जारी मिति वि.सं. २०६८ साल बैशाख १ गते), परिच्छेद-४, बृंदा २५(६) retrieved from <http://www.deoc.gov.np/downloadfile/Mapdanda.pdf>, (last visited 4 March, 2024, 12:07 pm).

ff..

१९. अब सहकारी संस्थाले ऋण प्रवाह गर्दा राख्ने धितोबाट ऋण असुली नभएमा के कस्तो प्रक्रिया अवलम्बन गर्ने हो भन्ने सम्बन्धमा हेर्दा, सहकारी नियमावली, २०४९ मा धितो राखीएको सम्पत्तिबाट ऋण असुल नभएमा ऋणीको स्वामित्वमा रहेको अन्य सम्पत्तिबाट समेत ऋण असुल गर्न सकिने^{१९} भन्ने व्यवस्था रहेको पाईन्छ। प्रचलित सहकारी ऐन, २०७४ मा ऋणीले ऋण वापत राखेको धितो मार्फत ऋण असुली नभएमा ऋणीले थप धितो राख्न सक्ने तथा थप धितो नराखेमा वा राखिएको धितोबाट समेत ऋण असुली नभएमा ऋणीको हकमा रहेको अन्य जायजेथाबाट उत्त ऋण सहकारी संस्था मार्फत असुल गर्न सकिने भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको पाईन्छ^{२०}। त्यसैगरी प्रचलित सहकारी नियमावली, २०७५ मा समेत सोहि व्यवस्था उल्लेख भएको पाईन्छ^{२१}। यसबाट के देखिन्छ भने सहकारी संस्थाले सदस्यहरु बिच विश्वास र आवश्यकताका आधारमा प्रदान गरिएको ऋण बाहेक अन्य ठूला प्रकृतीका ऋणहरुमा सामान्यतया ऋण प्रवाह गर्दा नै धितोले खाम्ने गरी मात्र ऋण प्रवाह गर्नु पर्दछ र राखिएका धितोबाट लिलामी गरी सोहिबाट ऋण असुली गर्नुपर्दछ। धितोले नखामेमा जुन व्यवसाय गरिएको हो सोहिबाट वा अन्य जायजेथाबाट उत्त ऋण असुली हुन सक्ने भए सोहि प्रक्रियामा जानु पर्ने देखिन्छ। सहकारीमा जायजेथा राखिएको सम्पत्तिबाट ऋण असुली नभएमा ऋण असुली न्यायाधीकरणको प्रकृयाबाट वा अन्य त्यस्तै प्रकृयाबाट असुल उपर गर्ने व्यवस्था नभएकाले अन्य न्यायिक प्रकृया अवलम्बन गर्नुपर्ने देखिन्छ। यस्तो अवस्थामा लेनदेन व्यवहार अन्तर्गत नियमित अदालत प्रवेश गर्ने कार्य अन्तिम उपाय हुने देखिन्छ। यस्तो अन्तिम उपाय अन्तर्गत लेनदेन सम्बन्धी कानून र क्षेत्राधिकार प्रयोग गरी अदालत प्रवेश गरेको अवस्थामा निर्णय गर्ने अदालतले सम्बन्धित कानूनले तोकेको प्रतिशत भन्दा बढि ब्याज भराउन सक्ने देखिदैन। जुन कानून

ff.

^{१९}. सहकारी नियमावली, २०४९, नियम २७(१), “धितो राखेको सम्पत्ति लिलाम विक्री गर्दा आएको रकमबाट सौचा, ब्याज र हर्जनाको रकम असुल उपर इन नस्केमा बौकी बच्योता असुल उपर गर्नुपर्ने व्यक्तिको हक भोगको नेपालको जुनसुकै ठाउँमा रहेको सम्पत्तिकाट एक वर्षमध्ये नियम २५ को कार्यविधि अपनाई लिलाम विक्री गरी असुल उपर गर्नु पर्नेछ”

^{२०}. सहकारी ऐन, २०७४, दफा ७९(२)(३), “(२) कुनै सदस्यले सहकारी संस्थामा राखेको धितो कुनै किसिमले कसैलाई हक छोडिएमा वा अन्य कुनै कारणबाट त्यस्तो धितोको मूल्य घट्न गएमा त्यस्तो ऋणीलाई निधित न्याद थप दिई थप धितो सुरक्षण राख्न लगाउन सकिनेछ। (३) उपदका (२) वमोजिम ऋणीले थप धितो नराखेमा वा उपदका (१) वा (२) वमोजिमको धितोबाट पनि सौचा, ब्याज र हर्जनाको रकम असुल उपर हुन नस्केमा त्यस्तो ऋणीको हक लाने अन्य जायजेथाबाट पनि सौचा, ब्याज र हर्जना असुल उपर गर्न सकिनेछ”

^{२१}. सहकारी नियमावली, २०७५, नियम ३२(१), “धितो राखेको सम्पत्ति लिलाम विक्री गर्दा आएको रकमबाट सौचा, ब्याज र हर्जनाको रकम असुलउपर हुन नस्केमा ऐन तथा प्रवलित कानूनक्रमोजिम बौकी बच्योता असुलउपर गर्नुपर्ने व्यक्तिको हकभोगको अन्य जायजेथाबाट नियम ३० मा उल्लेखित कार्यविधि अपनाई लिलाम विक्री गरी असुलउपर गर्नु पर्नेछ”

जुन प्रयोजनको निम्नि बनेको हो त्यस कानूनले सो प्रयोजन भन्दा बढि गरी वादी दावी बमोजिम निजको सुविधामा निर्णय हुन सक्ने देखिदैन।

२०. अब प्रस्तुत मुद्दामा उच्च अदालत पाटनबाट भएको फैसला मिलेको छ वा छैन भन्ने सम्बन्धमा विचार गर्दा, सहकारीको मुल उद्देश्य र महत्त्व बारे समेत बुझन आवश्यक रहन्छ। सरल भाषामा सहकारी एक सदस्य केन्द्रित व्यवसाय रहेकोले यसको नियन्त्रण तथा संचालनको भार सदस्यहरूमा नै रहन्छ। अन्तराष्ट्रिय सहकारी महासंघ अनुसार, “सहकारी त्यस्ता व्यक्तिहरूको स्वायत्त संगठन हो, जो संयुक्त स्वामित्व तथा प्रजातान्त्रिक रूपमा नियन्त्रित व्यवसाय मार्फत स्वेच्छिक रूपमा एकजुट भई आफ्ना समान आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक आवश्यकता एवं आकांक्षाहरूको परिपूर्ति गर्न चाहन्छन्।”^{२२} सहकारी संस्था वा संघ आपसमा मिली नेपाल राष्ट्र बैड्को पूर्व स्वीकृति लिई बैड्किङ सेवा उपलब्ध गराउन सक्नेछन्^{२३}। नेपालको सन्दर्भमा सहकारी संस्थाको प्रवर्धन तथा यसको महत्व बारे विभिन्न पञ्च वर्षिय योजनाहरूमा समेत समावेश गरीएको पाईन्छ^{२४} भने सहकारी संस्थाद्वारा बैड्किङ तथा वित्तिय कारोबारलाई अझ पहुँचयोग्य बनाएको देखन सकिन्छ। प्रचलित सहकारी ऐन, २०७४ को प्रस्तावनामा, “सहकारी मूल्य, मान्यता र सिद्धान्त अनुरूप देशका कृषक, कालिगढ, श्रमिक, न्यून आय समूह एवं सीमान्तकृत समुदाय वा सर्वसाधारण उपभोक्ता माझ छारिएर रहेको पूँजी, प्रविधि तथा प्रतिभालाई स्वावलम्बन र पारस्परिकताका आधारमा एकीकृत गर्दै सदस्यहरूको आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक उन्नयन गर्न, समुदायमा आधारित, सदस्य केन्द्रित, लोकतान्त्रिक, स्वायत्त र स्वशासित सङ्गठनको रूपमा सहकारी संस्थाहरूको प्रवर्द्धन नियमन गर्न, सहकारी खेती, उद्योग, वस्तु तथा सेवा व्यवसायका माध्यमबाट आत्मनिर्भर, दिगो एवं समाजबाद उन्मुख राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको विकास गर्न सहकारी सम्बन्धी प्रचलित कानूनलाई संशोधन र एकीकरण गरी समयानुकूल बनाउन

^{२२}. International Co-operative Alliance, Cooperative identity, values and principles, “A cooperative is an autonomous association of persons united voluntarily to meet their common economic, social and cultural needs and aspirations through a jointly-owned and democratically-controlled enterprise”

^{२३}. सहकारी ऐन, २०७४, दफा १२, (१) संस्था वा सङ्गको बचत स्वीकार गर्ने, त्यसी संस्था वा सङ्गलाई करण प्रवाह गर्ने वा बैड्किङ सेवा उपलब्ध गराउने उद्देश्य लिई संस्था वा सङ्ग आपसमा मिली नेपाल राष्ट्र बैड्को पूर्व स्वीकृति लिई सहकारी बैड्किङ गठन गर्न सक्नेछन्। (२) उपदफा (१) मा दुनसुकै कुरा लिखिएको भए तापनि यो ऐन प्रारम्भ भएको बचत सञ्चालनमा रहेको राष्ट्रिय सहकारी बैड्क यसे ऐन बमोजिम गठन भएको मानिनेछ।

^{२४}. नेपाल सरकार राष्ट्रिय योजना आयोग, सिहबरवार, काठमाडौ, पन्थी योजना (आर्थिक वर्ष २०७६/७७-२०८०/८१), परिच्छेद-५, निझी तथा सहकारी क्षेत्र, पाना १०५, Retrieved from https://nepc.gov.np/images/category/15th_Plan.pdf, नेपाल सरकार राष्ट्रिय योजना आयोग, सिहबरवार, काठमाडौ, चौधी योजना (आर्थिक वर्ष २०७३/७४-२०७५/७६), परिच्छेद-३: समष्टिगत आर्थिक नीतिहरू, ३.१ सहकारी क्षेत्र, पाना ६१, Retrieved from <https://www.nepc.gov.np/images/category/14th-plan-full-document.pdf> (last visited 1 March, 2024, 10:30 am).

६८

वाज्ञनीय भएकोले^{१४} भनी सहकारी संघ तथा संस्थाको महत्वलाई ईङ्गित गरिएको देखिन्छ। सहकारीको सिद्धान्त अनुसार सहकारी संस्थाहरूले आर्थिक क्रियाकलापहरूको साथसाथै सामाजिक विकासको कार्यहरू समेत गर्ने गरेको पाईन्छ। अन्य संस्थाहरूले अधिकतम नाफा आर्जन हुने हिसाबमा आधारित भएर वित्तिय व्यवस्थापन गर्दछन् भने सहकारी संस्थाहरूले संस्थाको दीगोपनको साथसाथै सदस्यको सर्वोपरि हितलाई ध्यानमा राखी वित्तिय व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ। यसका साथै नेपालको संविधानको राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्वमा समेत, “सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्रको सहभागिता तथा विकास मार्फत उपलब्ध साधन र श्रोतको अधिकतम परिचालनद्वारा तीव्र आर्थिक वृद्धि हासिल गर्दै दिगो आर्थिक विकास गर्ने तथा प्राप्त उपलब्धिहरूको न्यायोचित वितरण गरी आर्थिक असमानताको अन्त्य गर्दै शोषणरहित समाजको निर्माण गर्न राष्ट्रिय अर्थतन्त्रलाई आत्मनिर्भर, स्वतन्त्र तथा उन्नतिशील बनाउँदै समाजवाद उन्मुख स्वतन्त्र र समृद्ध अर्थतन्त्रको विकास गर्ने राज्यको आर्थिक उद्देश्य हुनेछ”^{१५} भनी सहकारी संस्थालाई संवैधानिक मान्यता दिई सहकारी संस्थाको महत्वलाई उजागर गरेको देखिन्छ। मुलत: विश्वभर एक अर्ब मानिसहरू विभिन्न रूपमा सहकारी संस्थामा सम्बद्ध रहेको पाईन्छ भने सहकारी संस्थाद्वारा करिब दश करोड मानिसहरूलाई रोजगार प्रदान भएको देखिन्छ^{१६}। इटलीको सन्दर्भमा सहकारी संस्थालाई संवैधानिक मान्यता दिईएको पाईन्छ^{१७} भने सहकारी संस्थाको विभिन्न वर्गाकरण भई सोहि अनुरूपको कानून मार्फत ति सहकारी संस्थाहरू परिचालन भएको पाईन्छ^{१८}। यूरोपका कतिपय देशहरूको सन्दर्भमा सहकारी संस्थाहरूलाई बैंक सरह नै मानिन्छ भने बैंकहरू सरह नै सहकारी

६९

^{१४}. नेपालको संविधान, भाग ४, धारा ५०(३)।

^{१५}. Cooperatives and the sustainable Development Goals, A Contribution to the Post-2015 Development Debate A Policy Brief, “In total, about one billion people are involved in cooperatives in some way, either as members/consumers, as employees/participants, or both. Cooperatives employ at least 100 million people worldwide. It has been estimated that the livelihoods of nearly half of the world’s population are secured by cooperative enterprises.” P.4 retrieved from https://www.ilo.org/wcms5/groups/public/-/ed_emp/documents/publication/wcms_240640.pdf.

^{१६}. Constitution of the Italian Republic, Article 45, “The Republic acknowledges the social function of co-operation of a mutualistic, non-speculative nature. The law shall promote and favor it through appropriate means and, through suitable checks, ensures its character and scope....”

^{१७}. Cooperatives Europe, Legal Framework Analysis National Report: Italy ICA-EU Partnership, “The Royal Decree No. 1165 of 1938. This is a consolidated text of social and popular housing, in which housing cooperatives are regulated. The financing forms of these cooperatives are regulated in order to facilitate the assignment in ownership or rental of the home/house to the members. This is a provision that remains in force, but it has been mainly superseded by the legislation of the Regions. - The Legislative Decree No.385, 1 September 1993, within which the Cooperative Credit Banks are regulated. - The Legislative Decree No. 112, 3 July 2017, (Reform of Social Enterprises). The purpose of this legislation is to regulate the wide-ranging sector of social economy by providing the minimum requirements (areas of activity, nonprofit, democratic governance), so that an entity can qualify as a ‘social enterprise’. There are also cooperative societies among the various institutions involved” p.5.

५६

संस्थाहरु Basel III^{२९} अन्तर्गत नियमन हुने गरेको पाईन्छ। सन् २००७-०९ को आर्थिक मन्दि पश्चात लागु गरिएको Basel III, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको सुपरिवेक्षण बारे निश्चित नियमहरु हुन्। सहकारी संस्थाहरुलाई बैंक सरह नै मानी बैंक सम्बन्धित ऐन तथा नियमहरुद्वारा नियमन गरिए पनि अन्य बैंक एवं वित्तीय संस्थाहरुको भन्दा सहकारी संस्थाको वित्तीय व्यवस्थापन फरक प्रकृतिको हुन्छ। सहकारी संस्था सदस्यहरुद्वारा संचालन हुने गर्दछ भने यसको मुल फाईदा र उद्देश्य भनेको संस्थाका सदस्यहरुलाई सुलभ र सहज रूपमा ऋण प्रवाह गर्नु हो।

२१. संस्थाको कारोबारलाई सन्तुलित राख्न ऋण प्रवाह मात्र नभई उक्त प्रवाह गरिएको ऋण असुली गर्नु (loan recovery) उत्तिकै महत्त्वपूर्ण रहन्छ भने उक्त ऋण असुली गर्दा निश्चित ऐन तथा नियम बमोजिम गर्नुपर्ने देखिन्छ। ऋणीले ऋण लिई समयमा ऋणको किस्ता तथा व्याज चुक्ता नगर्नु वा गर्न नसक्नु ऋण कारोबार सम्बन्धी जोखिम हो। यसबाट संस्थाले गर्ने आम्दानी तथा संस्थाको कोषमा नकारात्मक प्रभाव पर्न सक्दछ। यसले एकतिर व्याज आम्दानी नहुने देखिन्छ भने अकोतिर प्रवाह गरेको ऋणको साँवा रकम नै डुब्ने संभावना हुन्छ। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको भन्दा सहकारी संस्थाको ऋण सानो आकारको, छोटो अवधि र असुरक्षित प्रकृतिको हुने हुनाले ऋण सम्बन्धी जोखिमको उचित ढंगबाट व्यवस्थापन गरिनु पर्ने देखिन्छ। ऋणीको अनुगमन पश्चात् मात्र ऋण लगानी गर्ने वा कम्तिमा चरित्र (character), क्षमता (capacity to pay), अवस्था (condition), पूँजी (capital) र घितो (collateral conversation) जस्ता महत्त्वपूर्ण कुराहरुको विश्लेषण गरी मात्र ऋण प्रवाह गर्ने, पहिलोपटक सदस्यलाई ऋण दिँदा कम रकम दिने, अधिकतम ऋणको सीमा तोक्ने, संस्थाले एउटै क्षेत्रमा लगानी गर्ने सीमा तोक्ने कर्जा लगानी नीतिको अक्षरशः पालना गर्ने, सदस्यहरुलाई सहकारी शिक्षा/वित्तीय शिक्षा आदि प्रदान गरेर मात्र ऋण प्रवाह गरेमा ऋण जोखिम कम हुन सक्ने देखिन्छ।

२२. प्रस्तुत मुद्दाको सन्दर्भमा, कर्जामा दोहोरो व्याज लगाउनु नहुने भनी मुलुकी ऐन लेनदेन व्यवहारको ६ नं. मा, "कर्जा लेनदेन भएकोमा व्याजको व्याज लिन हुँदैन, लिईसकेको

^{२९}.Basel III is an internationally agreed set of measures developed by the Basel Committee on Banking Supervision in response to financial crisis of 2007-09.

६.

भए पनि फिर्ता गर्नुपर्छ। लिखतमा व्याज नलेखिएकोमा व्याज पाउँदैन। वर्ष एकको साँवाको सयकडा दशभन्दा घटी व्याज लेखिएकोमा लिखत बमोजिम नै हुन्छ। लिखतमा व्याज लिने दिने कुरा लेखी व्याजको अङ्ग नकिटिएकोमा वा वर्ष एकको साँवाको सयकडा दशभन्दा बढी व्याजको अङ्ग लेखिएकोमा वा ऐन बमोजिम व्याज भराउनुपर्ने अरु अवस्थामा साहुलाई असामीबाट व्याज भराउँदा वर्ष एकको साँवाको सयकडा दश भन्दा बढी भराउनु हुँदैन। व्याज नलेखी मुनाफा लिने दिने कुरा लेखिएकोमा पनि व्याज सरह नै हुन्छ भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको पाईयो। ऋणी र उल्लेखित सहकारी संस्था विच भएको तमसुकमा भएको ऋण सम्बन्धी शर्त अन्तर्गत मिति २०६१।६।४ मा कर्जा स्वरूप लिएको रु.१०,००,०००।- रकमको वार्षिक १७ प्रतिशत का दरले व्याज लगाइने, मिति २०६२।३।३ मा कर्जा स्वरूप लिएको रु.१०,५०,०००।- रकमको वार्षिक १७ प्रतिशत का दरले व्याज लगाइने, मिति २०६२।३।३ मा कर्जा स्वरूप लिएको रु.७,९८,०००।- रकमको वार्षिक १७ प्रतिशत का दरले व्याज लगाइने, मिति २०६२।४।४ मा कर्जा स्वरूप लिएको रु.१०,००,०००।- रकमको वार्षिक १६ प्रतिशत का दरले व्याज लगाइने भनी लिखत तमसुक भएको देखियो। मिसिल संलग्न पचली बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि. मा भएको रविन्द्र मान मल्लको नामको Statement of Account हेर्दा मिति २०६१।६।४ मा कर्जा स्वरूप लिएको रु.१०,००,०००।- रकमको Principal, Regular Interest, Interest of Interest and Overdue Interest लगायतको शिर्षकमा मिति २०७२।३।३।३ सम्म जम्मा रु.१९,३१,६२८।- (अक्षरूपी उन्नाइस लाख एकतिस हजार छासय अष्टाइस रुपैया) ऋणीले बुझाएको देखियो। त्यसैगरी मिति २०६२।३।३ मा कर्जा स्वरूप लिएको रु.१०,५०,०००।- रकमको Principal and Regular शिर्षकमा मिति २०६९।३।३।३ सम्म जम्मा रु.१३,२७,८७३।- (अक्षरूपी तेह लाख सत्ताइस हजार आठसय तिरत्तर रुपैया) ऋणीले बुझाएको देखियो। मिति २०६२।३।३ मा कर्जा स्वरूप लिएको रु.७,९८,०००।- रकमको Principal, Regular Interest, Interest of Interest and Overdue Interest लगायतको शिर्षकमा मिति २०७२।३।३।३ सम्म जम्मा रु.१०,२४,९८२।- (अक्षरूपी दस लाख चौविस हजार नौसय बयासी रुपैया) ऋणीले बुझाएको देखियो। मिति २०६२।४।४ मा कर्जा स्वरूप लिएको रु.१०,००,०००।-

६.

Jf.

रकमको Principal and Regular शिर्पकमा मिति २०६९।३।३१ सम्म जम्मा रु.१२,७६,४६।- (अक्षरपी बाह लाख छयात्तर हजार चारसय एकसही रुपैया) क्रहणीले बुझाएको देखियो। प्रतिवादी रविन्द्रमान मल्लले सहकारी संस्थालाई क्रहणको सुरक्षण वापत धितो दिएको कि.नं. २८६१ र २८६२ को घरजग्गा संस्थाले लिलाम गरी आफैले सकार गरी रु.१६,९४,७२०।- (अक्षरपी सोह लाख चौरानब्बे हजार सातसय विस रुपैया) प्रतिवादीबाट असुल भएको देखियो। विपक्षीले यस संस्थामा राखेको धितो लिलाम बिक्री गरी संस्थाले आफ्नो लेना असुल गर्ने गरी लिलाम सूचना प्रकाशित गरेकोमा कोही पनि लिलाम सकार गर्न नआएपछि संस्था आफैले रु.१६,९४,७२०।- मा सकार गरेको देखियो। यसरी सहकारी संस्थाले प्रतिवादीबाट रु.५५,६०,९४४।- र रु.१६,९४,७२०।- समेत गरी रु.७२,५५,६६४।- (अक्षरपी बहत्तर लाख पच्पन्न हजार छसय चौसही रुपैया) असुल गरीसकेको देखिन आयो।

२३. हालको परिवर्तित अवस्थामा सहकारी ऐन, २०७४ को दफा ५१^{३०} बमोजिम सहकारी विभागद्वारा सहकारी संघ संस्थाहरुको लागि मिति २०७८।१।१५ गते देखि लागू हुने गरी सन्दर्भ ब्याजदरको अधिकतम सीमा १६ प्रतिशत तोकिएको पाईन्छ^{३१}। सबै सहकारी संघ संस्थाहरुले सदस्यहरुलाई क्रहण प्रवाह गर्दा अधिकतम् सीमा १६ प्रतिशत मा नबढ्ने गरी, बचत र क्रहणको ब्याजदरको अन्तर ६ प्रतिशत कायम हुने गरी र बचत तथा क्रहणको कारोबार गर्ने सबै संघ संस्थाहरुले प्रवाह गर्ने क्रहण लगानीमा व्यक्तिगत तर्फ १ प्रतिशत र सामुहिक जमानी तर्फ १.५ प्रतिशत भन्दा बढी सेवा शुल्क लिन नपाउने गरी सन्दर्भ ब्याजदर लागू गर्ने व्यवस्था गर्नु गराउनु हुन सूचित गरेको देखिन्छ^{३२} भने यसरी तोकिएको सन्दर्भ ब्याजदर सहकारी संघ संस्थाहरुका लागि निर्देशक ब्याजदरको रूपमा रहनेः^{३३} भन्ने समेत उल्लेख गरेको देखिन्छ। यसरी क्रहणमा अधिकतम ब्याजको सिमा १६ प्रतिशत तोकिएको देखिन्छ। प्रस्तुत मुद्दा उक्त कानूनी प्रावधान भन्दा अगाडीको भएता पनि उक्त प्रवाह गरिएको क्रहणमा १७ प्रतिशत ब्याजदार भनी तमसुकमा उल्लेख गरिएको देखिन्छ भने Statement of Account मा

Jf.

^{३०}. Supra note 17

^{३१}. नेपाल सरकार भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिकी निवारण मन्त्रालय, सहकारी विभाग, सन्दर्भ ब्याजदर सम्बन्धी सहकारी संघ/संस्थाहरुलाई जरुरी सूचना retrieved from https://www.deoc.gov.np/noticefile/notice_of_reference_1645795877.pdf (last visited 4 March, 2024, 11:30 am)

^{३२}. Supra note 31.

^{३३}. Supra note 17.

४४:

ऋणीसँग २० प्रतिशत ब्याजदर असुल उपर गरेको देखिन्छ। ऋणीद्वारा धितो राखीएको जग्गा समेतबाट प्रवाह गरिएको ऋण असुल उपर भई सकेको अवस्थामा साँचा र सोको सयकडा दशले दश वर्षको ब्याज समेत प्रतिवादीबाट वादीले असुल गरी सकेको अवस्था देखिएकोले साँचा रु.३८,४८,०००। - को साँचा ब्याज वापतको रकम वादीले प्रतिवादीबाट असुल गरी सकेको हुँदा वादी दावी पुग्न नसक्ने भनी उच्च अदालतबाट भएको फैसला मिलेकै देखिन्छ। बाँकी रहेको कर्जा रकम रु.७५,७७,३८३। - र मिति २०७१।४।२१ देखि २०७२।३।२३ सम्मको ब्याज रु.१३,९५,०६९।४३ गरी जम्मा रु.८९,७२,४५२।४३। - (उनानब्बे लाख बहस्तर हजार चार सय बाउन्न रुपैया त्रिचालिस पैसा) फैसला कार्यान्वयन नहुँदासम्मको लिखत बमोजिमको ब्याज समेत दिलाईभराई पाउँ भन्नेसमेत व्योहोराको वादीको जिकिर पुग्न सक्दैन। प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी फैसलाको विद्युतीयप्रति सफ्टवेयरमा प्रविष्ट गरी मिसिल नियमानुसार गरी बुझाई दिनू।

४५
न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत : चन्दा बेल्वासे (शाखा अधिकृत)

अनुसन्धान सहयोग: मेजुमी गुरुङ (शाखा अधिकृत)

कम्प्यूटर अपरेटर : समी नेपाली

इति संवत् २०८० साल असोज ९ गते रोज ३ शुभम्।